

PROGRAM VOĽBY POVOLANIA RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA SLOVENSKU

Eva Gajdošová – Gabriela Herényiová

Rómske etnikum na Slovensku potrebuje veľmi naliehavo svoju vlastnú inteligenciu – učiteľov, lekárov, ekonómov, umelcov, technikov, právnikov, ktorí budú lepšie rozumieť ľuďom tohto etnika a budú mať u nich aj väčšiu dôveru a oporu.

Preto je nevyhnutné v rámci systému profesionálnej orientácie a voľby povolania mládeže venovať náležitú pozornosť aj rómskej mládeži a vo vhodne pripravených ucelených programoch profesionálnej orientácie a voľby povolania ich naučiť lepšie poznávať seba samých, objektívnejšie poznať svoje kvality a rezervy v oblasti schopností a nadania a následne v špeciálne pripravených vzdelávacích cykloch ich postupne pripravovať pre štúdium na stredných resp. i vysokých školách.

V súčasnosti je častým javom, že absolvovaním základnej školy sa obvykle končí školská kariéra Rómov. Väčšina rómskych detí dokonca už dopredu počíta s tým, že sa zaradí medzi nezamestnaných a bude brať podporu v nezamestnanosti. Len časť rómskej mládeže nastúpi do učebného odboru a z nich len skutočne mizivý počet sa vyučí. Aj v súčasnosti platí, že na strednú školu nastúpi skutočne iba nízke percento rómskej mládeže a na vysokú školu zatiaľ len ojedinelí jednotlivci.

Právo na vzdelanie, ktoré zaručuje Ústava všetkým občanom štátu, prirodzene i rómskym občanom, zostáva pre Rómov len na papieri. Zvyčajne, ak je Róm prijatý na strednú školu a nastúpi do zvoleného učebného odboru, ocitne sa medzi dvoma mlynskými kameňmi. Na jednej strane ho intolerantne naladení spolužiaci ťažšie prijímajú medzi seba, ba dokonca sa môže stať, že osamotený rómsky študent môže byť v triede aj šikanovaný, na druhej strane ho vlastná rodina a celá rómska komunita v štúdiu nepodporuje, dokonca vyjadruje nesúhlas s jeho úsilím po vzdelaní a snaží sa jeho snahu prekaziť. Aj tieto spomínané faktory vo veľkej miere sťažujú zvyšovanie vzdelania Rómov a spôsobujú, že i mladí Rómovia zostávajú nekvalifikovaní, nevyučení, bez stredného, ale často aj bez ukončeného základného vzdelania a bludný kruh s hľadaním si zamestnania a prijímaním do práce pretrváva aj naďalej.

Práve táto situácia bola jedným z dôvodov, prečo pracovníčky Univerzity Komenského, Filozofickej fakulty na Katedre psychológie v Bratislave (Eva Gajdošová, Gabriela Herényiová) pripravili a realizovali Program voľby povolania u rómskych žiakov. Vybrané výsledky programu prinášame v článku.

1. Cieľ Programu

Primárnym cieľom Programu voľby povolania rómskych žiakov bolo pripraviť 14 – 15 ročných rómskych žiakov vybraných základných škôl na prvú smerovú voľbu povolania a zároveň:

- * prinútiť ich zamyslieť sa nad tým, čo chcú v živote robiť a čo chcú v živote dokázať,
- * ukázať im, kto sú, aké majú schopnosti, vlastnosti, záujmy a postoje k životu aj k sebe samému, kde sú ich silné stránky a ich rezervy, pomôcť im rozhodnúť sa pre ďalšie štúdium na strednej škole, pri voľbe typu strednej školy, výbere učebného alebo študijného odboru a budúcej profesie, aby mnohí z nich boli tí, ktorí budú neskôr tvoriť rómsku inteligenciu.
- * umožniť im zistiť, aké povolanie by bolo pre nich v budúcnosti vhodné a ukázať im, že majú preň potrebné predpoklady.

Pri koncipovaní Programu sme vychádzali z presvedčenia, že predpokladom správnej voľby profesie je predovšetkým potrebné:

- dobre poznať seba samého, svoje osobné predpoklady – všeobecné a špeciálne schopnosti, nadanie pre tú ktorú oblasť pracovnej činnosti, osobnostné vlastnosti, postoje, profesijne záujmy a hodnotovú orientáciu,
- dostať informácie o sieti stredných škôl, otváraných učebných a študijných odboroch, počte záujemcov o štúdium na SŠ, ako aj profesiách, ktoré je možno po úspešnom zvládnutí strednej školy vykonávať a požiadavkách, ktoré kladú profesie na pracovníka v oblasti kvalifikácie, ale aj osobnosti,
- pomôcť žiakom prostredníctvom konzultačno-poradenských aktivít si získané výsledky interpretovať a pripraviť stratégiu výberu adekvátnej strednej školy a profesie,
- výsledkom Programu však má byť to, aby si sám žiak bol schopný urobiť rozhodnutie a vybrať si takú strednú školu, odbor štúdia a budúcu profesiu, ktorá zodpovedá jeho priranniam, záujmom, potrebám ale aj požiadavkám trhu práce a spoločenskej praxe.

V rámci realizácie Programu nás zaujímalo:

- Aký majú rómski žiaci záujem o ďalšie štúdium, chcú vôbec ešte študovať alebo by išli radšej niekde pracovať a zarábať peniaze?
- Majú vôbec šance urobiť prijímacie skúšky a dostať sa na vybranú strednú školu?
- Aké majú rómski žiaci predpoklady, schopnosti, vlastnosti pre ďalšie učenie a štúdium na stredných školách?
- Aké stredné školy, učebné alebo študijné odbory prichádzajú do úvahy pri ich rozhodovaní?
- Aké povolanie prichádza pre nich do úvahy?

2. Štruktúra Programu a použité metódy

Vlastný Program voľby povolania pozostával z 5 základných modulov:

- I. modul: Vstup do sveta práce
- II. modul: Poznanie seba samého
- III. modul: Poznanie sveta práce – stredných škôl, učebných a študijných odborov, profesií
- IV. modul: Individuálne a skupinové poradenstvo
- V. modul: Rozhodnutie a voľba profesie

V rámci Programu sme použili nasledovné postupy, metódy a techniky:

A/ pre poznávanie osobnosti a osobných predpokladov žiakov:

- * psychodiagnostické metódy /na zistenie všeobecných a špeciálnych schopností, osobnostných vlastností, záujmov, úrovne kognitívneho vývinu, výchovných štýlov v rodine/
- * postojové škály
- * hodnotiace a sebahodnotiace stupnice
- * neštandardizované interview
- * pozorovanie
- * projektívne techniky

B/ pre aktivity v Programe:

- * sociálno-psychologický výcvik s úlohami a cvičeniami formou psychohier zameraný na poznávanie seba a iných, sociálnu komunikáciu a efektívne riešenie konfliktov a rozvoj sebavedomia a sebaistoty

C/ pre konzultačno – poradenskú prácu so žiakmi, ich rodičmi a výchovným poradcom:

- * individuálne poradenstvo
- * skupinové poradenstvo

Uvedené aktivity realizovali pracovníci – školskí psychológovia vo vybraných rómskych triedach.

3. Organizácia Programu a jeho účastníci

Pri výbere základných škôl sme sa riadili návrhmi MŠ SR a Program sme realizovali na troch základných školách v Bratislave a mimo Bratislavu (ZŠ Veľké Leváre, ZŠ Zlaté Klasy a na Špeciálnej základnej škole Nevädzova ul. v Bratislave) v šk. r. 2001/2002 v mesiacoch september – december 2001.

Na ZŠ Zlaté Klasy išlo o ucelený 8. ročník rómskych žiakov, spolu 23 (vo veku 14 – 16 rokov). Na ZŠ Veľké Leváre sme dostali k dispozícii 24 žiakov (14 – 15 ročných), ktorí navštevujú 6. – 9. ročník a ktorí končia povinnú školskú dochádzku resp. budú povinnú školskú dochádzku dokončovať v tejto škole. Na Špeciálnej škole Nevädzova 4 v Bratislave prebehol program v 9. ročníku u 14 žiakov (15 – 16 ročných) v modifikovanej podobe, vzhľadom na to, že išlo o populáciu rómskych žiakov s ľahkou mentálnou retardáciou.

Program obsahoval 20 vyučovacích hodín, ktoré predstavovali 10 stretnutí so žiakmi (vždy po 2 hodiny jedenkrát týždenne) podľa vypracovanej štruktúry a s 5 základnými stanovenými blokmi.

4. Výsledky Programu

Realizácia Programu u rómskej mládeže potvrdila jeho viaceré výhody, a to ako pre žiakov, tak aj pre realizátorov – školských psychológov či výchovných poradcov.

Výhody Programu pre rómskych žiakov:

- * program voľby povolania založený na vlastných zážitkoch týkajúcich sa svojich predpokladov, ako aj informácií o profesiách získaných hravým spôsobom, bol blízky rómskej mládeži, boli to pre nich zaujímavé činnosti, ktoré robili radi a s nadšením,
- * Program žiakom umožnil prostredníctvom psychohier, ako aj výsledkov psychodiagnostických testov, dotazníkov, postojových škál či projektívnych techník lepšie poznať seba samých, svoje schopnosti, zručnosti, záujmy a osobnostné vlastnosti nutné pre správnu voľbu školy a povolania,
- * Program výrazne rozšíril informačný obzor rómskych žiakov o svete práci, umožnil im získať viac informácií o pracovných oblastiach a činnostiach, školách, učebných či študijných odboroch, profesiách a profesiogramoch,
- * Program viac zaangažoval rómskych žiakov na sebahodnotení, sebahodnotení, najmä v súvislosti s voľbou školy, odboru štúdia a povolania a nútil ich intenzívne sa zamýšľať nad otázkou: „Čo chcem robiť?“, „Čím chcem byť?“,
- * Program umožnil žiakom spolu s odborníkom – výchovným poradcom či psychológom, zvážiť, ktorá škola a študijný či učebný odbor by boli pre nich zvlášť vhodné a ktoré druhy povolania by si mali vybrať z hľadiska osobných predpokladov, ako i požiadaviek školy, trhu práce a spoločenskej praxe.

Výhody Programu pre školských psychológov, výchovných poradcov, triednych učiteľov:

- * Program poskytol informácie o záujmovej preferencii rómskych žiakov týkajúcich sa pracovných oblastí a pracovných činností, stredných škôl a odborov štúdia,

- * Program umožnil rozdeliť si žiakov na rozhodnutých, nerozhodnutých, nerozhodných a neangažovaných a zistiť, ktorí žiaci sú z hľadiska voľby povolania výrazne problémoví a potrebujú dlhodobejšiu starostlivosť a systematickú pomoc a radu zo strany výchovného poradcu,
- * Program umožnil tiež sledovať stabilitu a labilitu profesijných záujmov žiakov a vývin ich záujmovej orientácie,
- * odbremenil školských psychológov a výchovných poradcov od rutinných úloh a umožnil im sústrediť sa na tie aspekty poradenského procesu, v ktorých sa viac uplatňuje kreativita, senzitivita a flexibilita a dáva im väčšiu možnosť pracovať s tzv. „osobnými“ stránkami procesu rozhodovania pri voľbe povolania.

Niektoré vybrané výsledky aplikácie Programu

A. Seba poznávanie a sebahodnotenie

Rozbor kvantitatívnych údajov sebahodnotenia rómskych žiakov vo vybraných osobnostných vlastnostiach na škálach ukázal, že mnohí rómski žiaci sa v prípade pozitívnych osobnostných vlastností výrazne nadhodnocovali a používali najvyššie možné hodnoty (8, 9 a 10 na desaťbodovej škále). Chceli sa ukázať v oveľa lepšom svetle, ako je to v skutočnosti. Takto to bolo najmä vo vlastnostiach usilovný, aktívny, dobrý, vtipný.

Na druhej strane v prípade negatívnych vlastností sa usilovali byť k sebe kritickí a používali aj vyššie hodnoty, napr. 8, 9 pri vlastnosti drzý či rád sa bijem. V kresbe kvetu, kde do jeho koreňov mali napísať vlastnosti, ktoré na sebe nemajú radi a chcú sa ich zbaviť, písali veľmi často takéto vlastnosti: som chamtivý, otravný, nervózny, lenivý, rád odvrávam a papuľujem, fajčím, bijem sa a neposlúcham rodičov, závidím, nenávidím, žiarlim, som drzý, tvrdohlavý, pyšný, zlostný, som škodoradostný, nechodím do kostola.

Prostredníctvom úlohy „Nakresli čiaru života a na čiare označ udalosti, ktoré by si rád v živote zažil a pod každú udalosť si poznač aj rok jej pravdepodobného uskutočnenia“ sme zistili, že žiaci si uvedomujú seba samých na svojej životnej ceste, viacerí vedia, kam smerujú, plánujú si životné úlohy (ukončenie školy, manželstvo, narodenie detí, zamestnanie, staroba). Ich očakávania a želania sa v podstate výrazne nelíšia od očakávaní bežnej populácie našich detí a rovnako sa týkali ako školy, tak ich svadby, manželstva, narodenia detí, starania sa o vnúčatá, kúpy domu či auta, zahraničnej dovolenky, vlastnej práce a zamestnania, dokonca aj dôchodku a pod. Získané výsledky však do istej miery naznačili, že rómski chlapci v období puberty sú, na rozdiel od chlapcov našej bežnej populácie, vo svojich želaniach viac orientovaní na rodinu, manželstvo a deti a aj oveľa častejšie písali tieto očakávania na svoju čiaru života.

Rómovia v kresbe srdca a napísania doň všetkého toho, na čom im v živote najviac záleží a čo majú najviac radi, bez výnimky písali svojich členov rodiny. Tu sa opäť potvrdila ich silná rodinná prepojenosť a prepojenosť tzv. širokej a užšej rodiny a spolužitie viacerých generácií, pretože v každom nakreslenom srdci boli vymenovaní všetci strýkovia, tety, krstné mamy, bratrance a sesternice, dedkovia, pradedkovia, babky a prababky, dokonca aj pra pra starí rodičia. V nakreslenom srdci sa tiež vyskytovali ich kamaráti, frajeri a frajerky, dokonca aj domáce zvieratá, ktoré tak isto predsa patria do rodiny.

B. Postoje a hodnoty

Výsledky skúmania postojov rómskej mládeže pomocou projektívnej techniky „Test sémantického výberu“ (Doležal) potvrdili, že naša skupina rómskych žiakov nachádzajúca sa v období puberty a adolescencie, prejavuje vcelku pozitívny postoj k sebe samému, svojmu

životu, svojej budúcnosti, cení si svoju rodinu a prechováva kladný postoj k svojej matke, bojí sa násilia a má strach z drog. Potešujúci je ich pozitívny postoj ku škole, žiaľ, nie k učiteľom, ku ktorým v teste prejavili výrazne negatívny postoj založený na strachu, ľahostajnosti či ambivalencii.

Boli sme zvedaví, aké hodnoty preferuje táto rómska mládež. Probanti dostali inštrukciu zoradiť do poradia 10 hodnôt podľa dôležitosti a závažnosti podľa nich. Boli sme prekvapení, že žiaci pracovali s poradím hodnôt bez najmenších problémov a zoradili ich do poradia podľa závažnosti pre nich samotných. Hodnotový rebríček našich rómskych žiakov bol nasledovný:

1. Zdravie
2. Láska
3. Rodina
4. Peniaze
5. Priateľstvo
6. Domov
7. Manželstvo
8. Deti
9. Kariéra
10. Cestovanie

Tieto výsledky v podstate potvrdili, že poradie hodnôt sa u rómskej mládeže sa nelíši od ostatných žiakov tohto veku. Na prvé tri miesta v poradí sa dostali také pozitívne hodnoty akými sú zdravie, láska, rodina. Je zjavné, že zdravie je nesmierne dôležitou hodnotou aj pre tieto deti. A rodina je u mladej rómskej populácie stále jednou z najdôležitejších životných hodnôt. Až na štvrtom mieste v poradí sa ocitli peniaze a dokonca, čo nás mimoriadne prekvapilo, na poslednom mieste cestovanie. Kariéra sa nachádzala v podstate u všetkých našich rómskych žiakov až na posledných miestach.

C. Inteligencia a schopnosti

Pri skúmaní úrovne inteligencie Rómov sme použili inteligenčný test TSI (Amthauer, 1983). Aj napriek tomu, že o tomto inteligenčnom teste je známe, že do istej miery znevýhodňuje žiakov zo slabšieho, menej podnetného kultúrneho prostredia, s čím sme počítali a čo sme brali do úvahy, iba 40% našich rómskych žiakov dosiahlo úroveň IQ v hraničnom pásme. Úroveň inteligencie ostatných našich žiakov (62,5%) bola priemerná a pohybovala sa v dolnom pásme priemeru od 85 – 95 IQ.

V jednotlivých subtestoch bol stav v úrovni všeobecných rozumových schopností žiakov takýto:

hraničné pásma IQ /IQ 70 – 84/	dolné pásma priemernej IQ /IQ 85 – 94/	stredné pásma priemernej IQ /IQ 95 – 104/	horné pásma priemernej IQ /IQ 105 – 114/	pásma nad- priemernej IQ /IQ 115 – /
--------------------------------------	--	---	--	--

subtesty TSI

IN	46,2%	41,0%	10,2%	2,6%	
AN	33,3%	48,8%	17,9%		
GE	33,3%	43,6%	17,9%	2,6%	2,6%
AR	41,1%	41,0%	17,9%		
NUM	25,0%	30,0%	35,0%	5,0%	5,0%
PL	17,9%	35,9%	41,0%	5,2%	

Z týchto výsledkov je zrejmé, že takmer dve tretiny rómskych žiakov vybranej výskumnej vzorky má priemernú inteligenciu a za priaznivejších domácich podmienok zameraných na vzdelávanie by boli schopní zvládnuť štúdium na strednej škole, najmä na strednom odbornom učilišti. Medzi ich výrazné schopnosti patrí najmä dobré praktické počtové myslenie, názorovo celostné myslenie ako aj dobré kombinačné schopnosti. Je zrejmé, že títo žiaci by mohli uspieť najmä v tých učebných odboroch a tých povolaniach, v ktorých sa požadujú uvedené schopnosti.

D. Osobnostné vlastnosti

Boli sme tiež zvedaví, akými osobnostnými vlastnosťami sa vyznačuje naša vybraná skupina rómskych žiakov. Analýza výsledkov osobnostného dotazníka B-JEPI (Eysenck, Smékal, 1988) ukázala, že v dimenzii extroverzia – introverzia je vzorka vzáčne vyrovnaná, je tu 48,7% introvertných a 51,3% extrovertných jedincov. V dimenzii psychotizmus sme zistili iný výsledok, štvrtina probantov (25,6%) má výrazné psychotické prejavy správania. Znamená to, že prejavujú už teraz tendenciu k istej agresivite, neprispôsobivosti k spoločenským pravidlám a zákonom a k nevyšimavosti k nebezpečenstvu.

Prekvapilo nás, že úroveň neuroticizmu je u veľkého počtu našich rómskych žiakov v porovnaní s ostatnou populáciou rovnako starých jedincov skutočne dosť výrazná, až 64,1% z výskumnej vzorky má vyššiu než priemernú úroveň neuroticizmu. Znamená to, že sa častejšie môžu prejavovať ako náladoví, intenzívne reagujúci na všetky druhy podnetov, s ťažkosťami upokojiť sa aj po minimálnom emočnom aktivizujúcom zážitku. V kombinácii s extravertiou sa môžu tiež javiť ako nepokojní a agresívni.

Rómska rodina a štýly rodinnej výchovy

E. Rodina

Výsledky skúmania výchovného štýlu rómskych rodičov prostredníctvom dotazníka „Adolescent o rodičoch ADOR“ (Matějček, Říčan, 1995) ukázali, že pozitívny záujem o dieťa, najmä záujem zo strany matky, sa blíži k optimálnej hodnote v dimenzii pozitivita (POZ 4), teda najmä rómske matky prejavujú, podľa vyjadrenia svojich detí, voči nim v podstate taký záujem aký ich deti očakávajú. V tejto dimenzii nie je rovnaká situácia v porovnaní s nerómskou populáciou. V našom prieskume uskutočnenom u bežnej populácie adolescentov z Bratislavy, vyjadrovali mladí ľudia nespokojnosť s oboma svojimi rodičmi v oblasti pozitívneho záujmu voči nim a očakávali vyšší pozitívny záujem zo strany svojej matky a otca.

Prekvapila nás však vysoká úroveň v dimenzii hostilita (HOS), ktorú pociťujú rómske deti zo strany ich otcov. Až 60,8% detí uvidelo, že otcovia sú k nim nepriateľskí (stenová hodnota 5 a 4). Optimálnu hodnotu 2 udalo len 17,4% detí. Tento výsledok, ktorý je však podobný aj u 15 ročných žiakov majority, upozorňuje na to, že dnešní otcovia 15 ročných detí vo všeobecnosti nevedia komunikovať so svojimi deťmi, najmä ak sú vo vývinovom období

puberty a adolescencii, alebo že dokonca nemajú na ich problémy čas, svoje deti ignorujú, nevšímajú si ich, nepýtajú sa na to, čo ich trápi a deti tento spôsob správania sa otcov vnímajú ako nepriateľský.

Vhodnou doplnujúcou technikou na sledovanie vzťahov v rodine je kresba rodiny. Aj rómski žiaci našich dvoch skupín dostali za úlohu kresliť svoju rodinu. Na rozdiel od nerómskej populácie rovnako starých probantov v kresbách Rómov figurovali všetci členovia rodiny pohromade, najčastejšie s matkou a otcom v strede detí, spolu so starými rodičmi a všetci sa držali za ruky. V kresbách rodín bežnej populácie pubescentov a adolescentov sa jednotliví členovia rodiny nachádzajú na kresbe výrazne oddelení v svojom priestore, sú sami v izbách bytu (matka najčastejšie v kuchyni, súrodenec vo svojej izbe pri televízii, probant pri počítači či na prechádzke so psom, otec veľmi často na kresbe chýba). Ak sa rodina vyskytuje pohromade, najčastejšie len pri televízii, do ktorej všetci pozerajú. Zo získaných kresieb rómskych žiakov je zrejmé, že rodina má u Rómov zatiaľ svoje pevné postavenie, v ktorej sú deti s oboma rodičmi, starými rodičmi a všetkými početnými súrodencami a príbuznými

F. Profesionálne záujmy a výber profesií

Pri sledovaní profesionálnych záujmu sme použili Test hierarchie záujmu (Černý, Smékal, 1984). Poznávaci záujem, teda záujem o idey, nezdieľalo až 95% probantov. Záujem o ľudí, teda záujem o pomáhajúce činnosti, prejavilo 65% probantov, z toho 22,5% vysoký na úrovni IV. kvartilu. Rómski žiaci preferovali záujem o veci, až 74,4% probantov prejavilo vysoký záujem o prácu v doprave, technike, obchode, športe, z toho štvrtina na úrovni IV. kvartilu. Pravdaže boli rozdiely medzi chlapcami a dievčatami, kým chlapci preferovali také činnosti, akými je technická práca, práca v obchode, doprave či aktívne športovať, dievčatá mali záujem skôr o také povolania, v ktorých môžu pracovať s ľuďmi.

Rómski žiaci si v rámci programu volili najčastejšie tieto profesie:

dievčatá:	chlapci:
- predavačka	- murár
- kaderníčka	- automechanik
- cukrárka	- klampiar
- kuchárka	- kuchár
- sekretárka	- čašník

Možno konštatovať, že v podstate išlo o reálne voľby, pretože sú to všetko povolania, ktoré by mohli títo jediní pri svojich osobných predpokladoch (schopnostiach, osobnostných vlastnostiach, záujmoch) úspešne zvládnuť. Prirodzene, že sme mali v súbore aj neangažovaných žiakov, teda takých, ktorí o svojej budúcnosti z profesionálneho hľadiska, z hľadiska voľby profesie, ešte vôbec neuvažovali a ich odpoveďou bolo: „Vôbec som o svojej budúcnosti a kariére nerozmýšľal,“ „Nechce sa mi o tom premýšľať,“ „Nezaujíma ma, čo budem robiť“. Takých žiakov bolo 25%.

Pomocou individuálneho a skupinového poradenstva, ktoré realizoval školský psychológ a výchovný poradca na škole, si v závere programu každý rómsky žiak urobil svoje profesionálne rozhodnutie. Odborníci mu síce radili pri rozhodovaní vzhľadom na získané informácie v jednotlivých etapách programu, ale nemohli rozhodnúť za žiaka. Pomohli mu ale výsledky znovu interpretovať a pripraviť stratégiu výberu adekvátnej profesie, strednej školy, študijného odboru. Ak si žiak vybral strednú školu, o ktorú je veľký záujem zo strany iných žiakov, a šance dostať sa na ňu nie sú priaznivé, pripravil sa aj alternatívny plán.

O výsledkoch procesu profesionálnej orientácie a voľbe povolania žiakov ako aj výsledkov Programu sa informovali aj rodičia rómskych žiakov, ktorí boli pozvaní do školy písomnou formou. V liste sa dozvedeli, čo ich očakáva, aké výsledky sa pri stretnutí so psychológom dozvedia a aké to môže mať pre nich a pre ich deti dôsledky. Pôvodne na základe vyjadrení samotných žiakov pozitívne reagovala takmer polovica rodičov – boli teda rozhodnutí prísť na navrhnuté stretnutie, no nakoniec spolu prišli do školy iba rodičia 8 žiakov, čo činí 17%. V piatich prípadoch to boli rodičia, ktorí sa po konzultácii so psychológom rozhodli dať svoje dieťa ďalej študovať, aj napriek tomu, že pôvodne o tom neuvažovali, a to na stredné odborné učilištia. V troch prípadoch rodičia už dávnejšie uvažovali o stredoškolskom štúdiu dieťaťa vzhľadom na ich dobré študijné výsledky a súhlasili, aby ich dieťa si vybralo gymnaziálne štúdium, štúdium na obchodnej akadémii a štúdium na priemyselnej škole strojníckej.

Literatúra:

BLAŠKOVIČ, O., GAJDOŠOVÁ, E.: *Možnosti využitia počítačov v poradenstve pre voľbu povolania*, Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 25, 1990, č. 2., s. 165-172.

GAJDOŠOVÁ, E.: *Spolupráca školského psychológa s pedagogickými pracovníkmi školy pri riešení problémov žiakov*, Pedagogická revue, 1992, 44, č. 3, s. 209-216.

GAJDOŠOVÁ, E.: *Konzultačné aktivity v práci školského psychológa a behaviorálny konzultačný model psychologickéj služby v škole*, Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 27, 1992, č. 3, s. 265-270.

GAJDOŠOVÁ, E. – HERENYIOVÁ, G.: *Skúsenosti z práce školského psychológa v Škole priateľského partnerstva*, Pedagogika, Mimořádné číslo PdF, Praha, 1996, roč. XLVI, s. 41-50.

GAJDOŠOVÁ, E.: *Školský psychológ a jeho vstup do humanizácie našich škôl*, Príroda, Bratislava, 1998.

GAJDOŠOVÁ, E. – HERENYIOVÁ, G.: *Práca školského psychológa s deviatakmi – program riešenia konfliktov*, Zborník príspevkov zo psychologického zjazdu, Človek na počiatku nového tisícročia, Bratislava, 1998, s. 185-190.

GAJDOŠOVÁ, E.: *Program profesionálnej orientácie a voľby povolania žiakov ZŠ s dôrazom na rómske etnikum*, Katedra psychológie, Bratislava. /Výsledky grantovej úlohy Úradu vlády SR/, 2001.

GAJDOŠOVÁ, E. – HERENYIOVÁ, G.: *Škola rozvíjania emocionálnej inteligencie žiakov*, Príroda, Bratislava, 2002.

HRABAL, V.: *Pedagogicko-psychologická diagnostika žáka*, Praha, SPN, 1989.

KOL. AUTOROV: *Niektoré problémy poradenstva pre voľbu povolania a výber zamestnania mládeže a dospelých na Slovensku*, SAP, Bratislava, 1994.

ŠIŠKOVÁ, T. (Ed.): *Výchova k tolerancii a proti rasizmu*, Praha, Portál, 1998.

VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I. (Eds.): *Aplikovaná sociální psychologie III.*, Sociálněpsychologický výcvik, Praha, Grada 2001 b.